

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Дунаєв Ігор Володимирович,

*д. держ. упр., проф., професор кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України,
голова правління громадської організації “НДЦ економіко-правових рішень
у сфері застосування технологій розподіленого реєстру”,
м. Харків
ORCID 0000-0002-0790-0496;*

Чернявський Костянтин Олександрович,

*аспірант кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України,
м. Харків*

УДК 351.82:631.1(477):338.24

doi: 10.34213/ap.20.02.05

УТОЧНЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ: ВРАХУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО КОНТЕКСТУ ДЛЯ ПОТРЕБ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті пропонується уточнення концептуальних основ стратегії промислової диверсифікації регіонів і територіальних громад для відповідної модернізації структури економік і врахування потреб сільських територій України. Такий підхід дозволяє поєднати напрацювання просторових теорій і економічно-управлінських підходів (smart-спеціалізація) для подальшого напрацювання пропозицій до відповідальних місцевих органів влади. Матеріал викладається за такою логікою: концептуальна і загальна теоретична “рамка”, опис аналітичного підходу до врахування місцевих можливостей та бар’єрів для формування нової траєкторії промислового розвитку, основні варіанти регіональної економічної політики для нової економічної стратегії регіону та його відповідної нової траєкторії промислового розвитку; остання частина - особливості формування політики на місцевому і регіональному рівнях рівні для різних типів регіонів. Ці оцінки дають основу для розробки політики та відповідних рекомендацій, які ґрунтуються на конкретиці контексту регіону і сільської території.

Ключові слова: промислова диверсифікація; промисловий потенціал громади; траєкторія промислового розвитку; регіональна економічна політика; диференціація економіки; місцевий економічний розвиток.

Постановка проблеми. Останніми роками все гостріше постає проблема насичення всіх регіонів України і сотень новостворених об’єднаних територіальних громад новим економічним життям, яке б спиралося на дієві механізми і підходи. Незважаючи на щороку зростаючі місцеві бюджети й політичну увагу до децентралізації, більшість новостворених громад не набули достатнього імпульсу і належної ресурсної спроможності, щоб створювати якісні робочі місця, виробляти продукцію з більшою доданою вартістю і, врешті-решт, утримувати своїх мешканців від переїзду, а рідні села і малі міста – від занепаду. Напевно, з такими ж проблемами стикалися й стикаються

інші країни, але це ніяк не виправдовує “експерименти” без жодних гарантій над урядуванням і місцевим економічним розвитком у сьогоднішній Україні. Національній і місцевим економікам потрібно більше власного виробництва, більше якісних робочих місць у матеріальному секторі, а не лише в численних сферах послуг, хоча це й здається легшим на перший погляд і радиться закордонними експертами, в чіх країнах вже давно створено сучасну виробничу базу, від якої ніхто не збирається відмовлятися на користь слаборозвинених країн і сусідів. Економічна криза і суцільний карантин 2020 р. лише підтвердили гостру необхідність таких структурних зсувів для мільйонів сімейних і публічних бюджетів і політичної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне теоретичне підґрунтя у сферах просторового розвитку та економічного відродження регіонів і громад містить десятки стратегічних підходів і концепцій. Росіянин П. Мінакір дуже влучно узагальнив більшість з них у колективній монографії 2020 року [8], зробивши акцент на просторі та мезоекономіці. Європейський досвід останніх 12-13 років наполегливо поєднує проблеми згуртування “простору” макро- і мезоекономічними засобами, взявши ще у 2009 р. концепцію smart-спеціалізації (Д. Форей) за стратегічний курс. Ця концепція швидко породила немало похідних теорій і сотні досліджень не лише у Євросоюзі, а й у Азії, Канаді, деяких країнах Латинської Америки у 2010-ті роки, і сьогодні їх присвячено сотні публікацій українських учених (О. Березіна, І. Дегтярьова, В. Родченко, М. Сорока, А. Ткачук, В. Третяк та ін.) та її офіційно прийнято для врахування і в Україні [9]. На тлі сотень реалізованих у ЄС регіональних кейсів запровадження “розумної спеціалізації” зараз на особливу увагу українців, на наше переконання, заслуговують ті, які реалізовані на порівняно слабо розвинених територіях з відновленням (а) матеріальної бази та (б) засад для цифрової економіки. Залишаючи останній “цифровий напрям” для подальших досліджень, наразі слід зосередитися на теоретичних і прикладних підходах, як відновити і розвинути саме переробку і промисловість у громадах України.

Метою статті є критичне осмислення і уточнення концептуальних основ стратегії промислової диверсифікації територій для відповідної модернізації структури місцевих і регіональних економік і врахування потреб сільських територій України.

Виклад основного матеріалу. Логіка подальшого викладу основного матеріалу наступна:

1) концептуальна і загальна теоретична “рамка”, в якій окреслюються ключові і специфічні поняття і зв’язки між ними, а саме: спеціальні терміни, типологія із трьома різновидами промислового розвитку території, регіональні і місцеві передумови для перегляду на користь нової промислової траєкторії і стратегії території, опис двох вимірів (диференціація системи і промислова диверсифікація);

2) опис аналітичного підходу до врахування місцевих можливостей та бар’єрів для формування нової траєкторії промислового розвитку;

3) основні варіанти регіональної економічної політики для нової економічної стратегії регіону та його відповідної нової траєкторії промислового розвитку;

4) особливості формування політики на місцевому і регіональному рівнях рівні для різних типів регіонів.

По-перше, щодо термінів. Коло ключових спеціальних термінів складають:

1) регіональна економічна політика, яка розуміється як “публічна соціально-економічна політика багаторівневого розвитку регіону та локалізованих у ньому територій громад, яка формується на регіональному рівні та містить систему інтегрованих і взаємоузгоджених планів і заходів місцевих суб’єктів розвитку задля підвищення якості життя місцевого населення” [4, с. 19];

2) місцевий економічний розвиток, який “є процесом розвитку, який заохочує партнерські відносини з представниками всіх секторів і має за мету – служити “дорожньою картою” в відносинах основних приватних і державних стейкхолдерів на певній території, дозволяючи їм спільними зусиллями розробляти та впроваджувати загальну стратегію розвитку” [7, с. 2];

3) диверсифікація, яка є економічним терміном і означає різноманітність і різнобічність певних відокремлених об’єктів, які не є якимось цілим. У сучасному житті зазвичай використовується у маркетингових стратегіях і біржовій торгівлі та характеризує розподіл матеріального капіталу (інвестицій) у різні сфери, поділ ресурсів і вкладення в нові ідеї заради зниження комерційних ризиків. Далі у статті буде розглядатися промислова диверсифікація (стосовно регіону, великого міста, розвиненої територіальної громади), яка характеризує спектр виробничих спеціалізацій різних, незалежних між собою (принаймні, за різними власниками) підприємств, кожне з яких саме може обирати свій власний шлях розвитку. Диверсифікація стосується тих виробничих процесів, в яких знання і ресурси з існуючих галузей використовуються у нових галузях;

4) диференціація, яка, на відміну від диверсифікації, означає неоднорідність цілого об’єкту за якоюсь ознакою. Це набуло особливого поширення у менеджменті і маркетингу через розробку тих чи інших особливостей продукту. Далі у статті розглядатиметься диференціація (тобто неоднорідність цілого) регіональної і місцевої економічних систем як достатньо цілісних систем;

5) траєкторія промислового розвитку – варіант стратегічного напрямку у розвитку території, який охоплює зародження (відродження) і подальший розвиток нових промислових галузей та базується на відповідному громадсько-політичному консенсусі й підтримці всередині території.

Існуюча загальна концептуальна основа стратегії промислової диверсифікації території, яка підлягатиме уточненню у цій статті, вже дозволяє виявляти взаємозв’язки між регіональними і місцевими особливостями, перепонами для промислової диверсифікації та перспективних форм розвитку у майбутній траєкторії промислового розвитку, яку регіон чи територіальна громада обирає для себе.

Проектування нової траєкторії промислового розвитку зважає на різні внутрішні та зовнішні чинники, а сам розвиток може мати різні форми, що робить марним кліше “одна політика підходить всім” щодо розвитку економічного потенціалу [26] і, в т.ч. успішної локалізації промисловості. Деякі автори [21] виокремлюють три широкі види і способи формування нових траєкторій промислового розвитку: оновлення (upgrading), диверсифікація (diversification) та зародження (emergence) промислових траєкторій (табл. 1).

Способи і наслідки формування нових траєкторій промислового розвитку на регіональному і місцевому рівнях

Способи формування	Механізми	Наслідки формування
<i>1) оновлення</i>		
1.1) входження у глобальні виробничі ланцюжки	головна зміна – у зміцненні позицій місцевих компаній у глобальних ланцюжках доданої вартості; просування “вище” за цим ланцюжком завдяки підвищенню кваліфікації та покращенню виробничих технологій	Якісні зміни до існуючих галузей і посилення позицій регіональної промисловості порівняно з іншими місцевими галузями
1.2) поновлення	головна зміна – у залученні нових технологій або організаційних новацій (нових бізнес-моделей, напр., “дбайливе виробництво”, кайдзен, agile та ін.)	Значні зміни існуючої галузі
1.3) розвиток ніші	розвиток ніш шляхом інтеграції символічних знань	Розвинені спроможності створювати нову цінність через бренд, проєктування (актуально для старих низькотехнологічних галузей)
<i>2) диверсифікація</i>		
2.1) пов'язані галузі [17]	Диверсифікація у бік нової суміжної галузі для регіону, спираючись на досвід і експертизу зі вже існуючих галузей	Створення нових продуктів на основі ненових і близьких технологій і методологій у відносно новому сегменті
2.2) непов'язані галузі [17]	Диверсифікація у бік нової галузі, що базується на досвіді і експертизі з інших, непов'язаних галузей і знаннях	Перехід до нових секторів і сфер (не близьких сегментів) завдяки значно раніше засвоєним технологіям і методології. Поява нової для місцевості галузі, яка не є новою для країни чи світу
<i>3) поява нових траєкторій промислового розвитку</i>		
3.1) імпорт (запозичення зі сторони)	Закладання і підтримка галузі, яка буде новою для регіону (наприклад, завдяки залученню іноземних компаній) і своїм “корінням” не пов'язана з традиційними місцевими галузями	Прямі іноземні інвестиції у виробництво за “накатаним сценарієм” у традиційні продукти; підвищення кваліфікації місцевих працівників; нові вимоги щодо преференцій, адресовані до місцевої влади
3.2) створення нового	Закладання і підтримка абсолютно нових галузей, заснованих а) або на кардинально нових технологіях та інноваціях, б) або як наслідок використання інновацій та новітніх бізнес-моделей	Нові продукти для нових чи традиційних географічних ринків; нове позиціонування територій; сполука до розвитку неспоріднених сервісів (напр., сільський туризм) та ін.

*Джерело: адаптовано й розвинене авторами на основі [21, с. 1641].

Наступним кроком у формуванні концептуальної “рамки” є стисла характеристика логіки врахування регіональних і місцевих передумов для перегляду на користь нової траєкторії промислового розвитку і взагалі стратегії території (регіону, міста, великої громади).

Нижче розглянемо ознаки диференціації за вказаними чотирма напрямками.

За напрямом “учасники” (див. табл. 2): згідно [20], можна виділити якісний та кількісний виміри учасників місцевих економічних систем: 1) за якісним виміром оцінюється ступінь реалізації регіональними суб’єктами корисних можливостей в економічному розвитку (напр., залучення коштів, засвоєння технологій тощо); 2) кількісний вимір відноситься до чисельності, розміру і концентрації по галузях таких місцевих учасників. Чим більш різноманітні типи учасників (по галузях, напр., вузи, бізнес, влада, організована громадськість) залучені у процес спільної розробки стратегії, тим більш різноманітні можливості для появи інновацій і підприємництва. Така логіка пов’язана з теоріями інноваційного лідерства [36] і концепцією смарт-спеціалізації. Таке доволі широке охоплення є особливістю системних підходів до розуміння інновацій та підприємництва у західній літературі, акцентуючи на співпраці вказаних типів учасників в бізнес-інкубаторах, наукових і технопарках, нових спільних підприємствах та каналах їх фінансування. Система з високим рівнем диференціації місцевих учасників буде означати, що територія наділена великою кількістю учасників з різних сфер і з різними ресурсами. Ця характеристика диференціації отримала назву “організаційна товщина” [27].

За напрямом “співробітництво” (див. табл. 2): таке співробітництво охоплює і локалізацію галузевого і міжгалузевого навчання, і подальші комунікацій і виробничу співпрацю як у вузькому сенсі (напр., користувача і виробника продукту чи технології), так і у найбільш широкому сенсі – між промисловістю, вузами і вченими, місцевою владою та організованою громадськістю в одній чи декількох галузях. Слід зауважити, що можливості від залучення ширшого кола учасників до співробітництва – це лише право, а не обов’язок чи гарантований ризик для учасників, особливо – за умов нинішньої глобалізації і доволі простого міжнародного співробітництва як між компаніями, так і між містами чи громадами. Тобто місцеві компанії, які налаштовані на виробництво продукції з суттєво більшою доданою вартістю, можуть бути значно більш інноваційними, якщо будуть залучати сучасні технології з-за кордону, але є зворотне питання: на яких умовах їх залучати? І навпаки: ставка на використання місцевих ресурсів і технологій може гальмувати інновації. Крім того, міжнародне співробітництво може компенсувати брак технологій і ресурсів, які недоступні на місцевому чи регіональному рівні для потреб економічного і промислового розвитку. Отже, висока диференціація місцевих учасників означає поєднання як внутрішньогалузевого і міжгалузевого, так і локального і глобального співробітництва.

За напрямками “інститути” і “вектор і сценарії розвитку” (див. табл. 2): диференціація системи також включає ряд факторів. Створюючи основу регіонального розвитку, якість врядування і політична прогнозованість дуже впливають на інвестиційну привабливість регіону та притік інновацій. Це і приборкання корупції, і доступні публічні послуги, і відстоювання справедливості в суді, і прогнозовані рішення влади, і система стратегічного планування, і відкритість влади до пропозицій “знизу”. Згідно з концепцією smart-спеціалізації [23], систематичні впровадження нових підприємницьких ініціатив будуть чітко вказувати на пріоритети місцевої політики, на відкритість влади, на відкритість влади і місцевих підприємців до співробітництва тощо. До того ж культурні та історичні особливості і місцева “підприємницька культура” можуть сильно впливати на вподобання підприємців щодо прийняття певних ризиків, стереотипного ставлення до партнерів і до певних бізнес-моделей. Отже, висока диференціація місцевої економіки, яку нами пропонується сприй-

мати радше як позитив, буде наслідком якісного врядування (у т.ч. багаторівневого врядування) та існування відносно високої підприємницької культури.

Таблиця 2

Внутрішньо-територіальна диференціація місцевих економічних систем

<i>Елементи системи</i>	<i>Ознаки диференціації місцевих економічних систем</i>	<i>Ключові акценти для забезпечення керованого публічного управління за приведеними напрямками</i>
<i>Напрямок "учасники"</i>		
Спроможності (capabilities)	Застосування новітніх технологій і знань; легкий (чи дешевий) доступ (чи наявність) до матеріальних і фінансових ресурсів	Міра задоволеності результатами, координація, баланс інтересів і деблокувальні впливи, баланс між дієвістю і підзвітністю
Види найбільш зацікавлених учасників, які формують критичну масу у змінах	Учасники, які є елементами міжнародних ланцюжків створення доданої вартості, дослідницькі організації, місцеві агенції розвитку, місцеві органи виконавчої влади, активні громадські організації і т.п.	
Охоплення	Кількість та розмір (а) ініціаторів проєктів і (б) учасників взагалі	
<i>Напрямок "співробітництво"</i>		
Всередині секторів	Щільність виробничих, дослідницьких та інноваційних мереж співробітництва у ланцюгах створення доданої вартості	Гнучкість у пошуку балансу інтересів, сталість змін і висока взаємоузгодженість механізмів
Між секторами	Поєднання соціального капіталу (довіри), попередній досвід співробітництва між галузями, а також між промисловістю, вченими і владою ("потрійна спіраль") та громадським сектором	
Локальне – національне – глобальне співробітництво	Поєднання зв'язків у місцевому, національному та глобальному вимірі	
<i>Напрямок "інститути"</i>		
Якість врядування	Якісні і доступні публічні послуги; законність і підзвітність	Керованість і стійкість до перешкод, взаємна узгодженість, якісні формальні інститути (право і норми). Кількість регуляторних процесів і параметрів має бути обмеженою
Гнучка регіональна і місцева політика та баланс інтересів	Легка артикуляція потреб до політиків і виконавчої влади; врахування регіональних особливостей	
<i>Напрямок "вектор і сценарії руху"</i>		
Процес врядування	Багаторівневе врядування і різноманітні учасники та з різних секторів; механізми підтримки співпраці під час централізованої ("зверху донизу") і децентралізованої ("знизу вгору") розробки регіональної економічної і місцевої політики	Аналітичні інструменти відстеження руху, економічні моделі
Особливості місцевих традицій і культури (неформальні аспекти)	Культура підприємництва: родинні бізнеси, ставлення до іноземців, сприйняття цифрових технологій, глобальне мислення тощо	

*Джерело: адаптовано авторами на основі [21; 4, с. 205].

Така аргументація дозволяє перейти до схематичного представлення регіональних передумов принаймні у двовірній системі координат: диференціації місцевої економічної системи і диверсифікації промисловості. Ці два виміри формують відповідні осі координат (рис. 1). Зокрема, за віссю ординат “диференціація економічної системи”:

1) чим ближче до умовного “нуля” (рис. 1), тим регіони матимуть нижчу додану вартість свого готового продукту, невисоку кваліфікацію у разі міжнародного поділу праці (співробітництва) і нижчий рівень впроваджених інновацій. У таких регіонах або може домінувати одна галузь (як правило, це будуть невеликі периферійні регіони чи райони, чи громади), або самі регіони бути відносно диверсифікованими. Таке можливе у випадку більш-менш розвинених міст, оточених деградуючою периферією у невисокорозвинених країнах. В такому разі навіть якщо різні типи “учасників” і будуть воліти запроваджувати інновації та диверсифікувати своє виробництво, але будуть слабкими у частині співробітництва, якості інститутів чи підприємницької культури;

2) чим вище за віссю від умовного “нуля” диференціації місцевої економіки (рис. 1), тим вища спеціалізація місцевих компаній (що свідчить про різні успішні траєкторії промислового розвитку), тим вищий рівень запроваджених і розроблених (власних) інновацій. Якщо в таких регіонах і переважає одна якась галузь, то такі регіони надаватимуть цій галузі і більш сталу і повну підтримку.

Рис. 1. Двовимірне представлення регіональних передумов через диференціацію економічної системи та диверсифікацію промисловості

*Джерело: складено на основі [21, с. 1645; 25; 29].

Нижче стисло опишемо другий змістовний крок у викладі основного матеріалу статті – аналітичний підхід до врахування місцевих можливостей та бар'єрів для формування нової траєкторії промислового розвитку.

Як відомо, регіональні особливості суттєво впливають на можливості для вибору на користь виробничої спеціалізації території [22], але при цьому регіон чи громада, розробляючи стратегію свого промислового розвитку, стикається і зі специфічними перепонами: а) бар'єрами для розриву з існуючими шляхами та б) бар'єрами для росту нових шляхів [21, с. 1647] (табл. 3).

Таблиця 3

Місцеві перепоми та можливості для траєкторії промислового розвитку

Основні можливості та перепоми	Низька диференціація системи		Висока диференціація системи	
	У разі низької промислової диверсифікації	У разі високої промислової диверсифікації	У разі низької промислової диверсифікації	У разі високої промислової диверсифікації
Найбільш перспективні форми розвитку траєкторії промислового розвитку	Запозичення траєкторії, інститутів і методології	Запозичення траєкторії, інститутів і методології	Пов'язана та непов'язана диверсифікація	Пов'язана та непов'язана диверсифікація Нова траєкторія власного шляху
Перепоми для нових шляхів зростання	Брак можливостей та кількісна обмеженість учасників	Брак можливостей для учасників	Однорідна база знань	Брак виробничих зв'язків між галузями та університетами
	Периферійна позиція у світових інноваційних та виробничих ланцюжках	Периферійна позиція у світових інноваційних та виробничих ланцюжках	Обмеження у співпраці з колегами поза сферою своєї спеціалізації	Відсутність експлуатаційних потужностей
Бар'єри, що перешкоджають існуючим промисловим шляхам	Інституційні слабкості	Інституційні слабкості	Опір змінам через внутрішньо-політичні, функціональні та ментальні чинники	Потенційний бар'єр для перерозподілу ресурсів на нові промислові шляхи
	Потенційна монополізація мереж та політики через ключові фірми	Порушені процеси управління		

*Джерело: адаптовано авторами на основі [21, с. 1648; 5; 28; 4].

Регіони зі слабкою диференціацією своєї економічної системи чи профілю не мають критичної маси сильних учасників у будь-якій конкретній галузі. Це означає, що в таких регіонах і територіях:

- 1) підприємці не можуть використовувати регіональні джерела для поєднання пов'язаних або непов'язаних знань;
- 2) підприємці будуть майже позбавлені потужної підтримки інновацій та підприємництва;
- 3) нові, більш складніші форми місцевого економічного розвитку та індустріалізації значно менш досяжними для таких регіонів, і це є виклик для публічних управлінців, для регіонального врядування;
- 4) у цілому, диверсифікація у бік нових галузей означатиме, що і без того обмежені ресурси будуть розподілятися місцевою владою ще більш обачніше.

Створення нових галузей, як правило, ґрунтується на компетенціях вищого рівня, які необхідно ще й поєднати, а потім – засвоїти. Відсутність одного з них може перешкодити створенню нової галузі [33]. І навіть незважаючи на винятки, створення нових галузей буде дуже проблематичним у таких слабких регіонах. Таким чином, найбільш здійсненними варіантами є запозичення траєкторії, інститутів і методології. Це означатиме: а) перехід ключових місцевих підприємств в інші ніші з більшою доданою вартістю, б) підняття ключових місцевих підприємств в ієрархії ланцюжків створення доданої вартості і в) впровадження нових технологій та бізнес-моделей. Імпорт траєкторії та методології (див. табл. 3 вище) базується на зовнішніх (по відношенню до регіону) джерелах знань, методології та ресурсах, які будуть закріплюватися на певній території. Насамперед йдеться про прямі інвестиції і міграцію нової робочої сили [34, с. 901].

Для регіонів з високою диференціацією системи, але низькою диверсифікацією промисловості властива критична маса сильних учасників, зосереджених в одній конкретній галузі. За цих передумов поява нових галузей зіткнеться з перепонами зсередини: існуючі компетенції і процедури будуть знецінюватися, а перед частиною працівників виникне ризик втрати робочого місця. Так, з одного боку, якщо в регіоні відбувається підвищення промислової спеціалізації, то і виробничі фактори будуть більш затребувані навіть за вищою ринковою ціною за них. Автоматично це зумовить певну непривабливість переходу в нову галузь для підприємців та робітників, де винагорода не буде вищою за вже звичний рівень. З іншого боку, подальша спеціалізація у галузях, які мляво розвиваються чи занепадають, може вивільнити місцеві ресурси для інших цілей і більш прибуткових проєктів, але і зумовить складнощі з новим застосуванням існуючих компетенцій та нарощуванням нових.

Важливою перепоною для нових траєкторій промислового розвитку завдяки економічній диверсифікації є те, що регіони (або територіальні громади) з наявною якоюсь домінуючою галуззю зазвичай користуються порівняно однорідною базою знань (статистика, методологія, підготовка своїх фахівців тощо) і знаходяться у певній “залежності від пройденого шляху” (згідно “теорії залежності від пройденого шляху” (path dependency theory) і яка зазвичай є концептуальною основою для регіонального розвитку [32, с. 1]). Це означає, що в регіоні (громаді) виникатиме дуже небагато нових можливостей для нового застосування вже існуючих компетенцій, наприклад – в інших галузях (тобто “пов’язана диверсифікація”) або для поєднання знань з інших галузей (тобто “непов’язана диверсифікація”). Це вже вказуватиме на потребу участі і розвитку співробітництва за межами свого регіону (громади) і поза звичною спеціалізацією. Зрозуміло, що така різниця зі звичною спеціалізацією буде викликати труднощі у сприйнятті нового і, як наслідок, буде чимало бар’єрів [18]. Це стосується проблем у сприйнятті людьми нової інформації, новому налаштуванні виробничих відносин, функціональних взаємозалежностей і бізнес-процесів, спротиву місцевих адміністративних і політичних еліт.

Регіони з високою промисловою диверсифікацією та високою диференціацією своїх економік мають найбільше коло можливостей для нової траєкторії промислового розвитку і далі – взагалі для реалізації стратегії регіону. Такі регіони, по-перше, мають значну масу і у низці близьких споріднених галузей, і у непов’язаних між собою виробничих галузях і, по-друге, наділені багатьма елементами, потрібними для виробництва, малого бізнесу та інновацій. Це забезпечує кращі умови і для пов’язаної, і для непов’язаної диверсифікації, а також формування нових галузей на території регіону (великої громади).

Тим не менше, такі регіони також можуть зіткнутися з труднощами при розробці своїх стратегій чи при розриві з колишніми підходами. Для таких регіонів потенційна перепона буде пов'язана зі слабкими міжгалузевими зв'язками, а найбільш вірогідною причиною цього буде високий ступінь спеціалізації таких регіонів у різних сферах. Як переконує Р. Бошма [11] на прикладі західноєвропейських регіонів, зі зростанням спеціалізації зростатимуть і ментальні та інституційні бар'єри між галузями, і проблема трансферу знань і технологій. А це вже логічно пов'язується з двома іншими викликами: 1) з використанням сторонньої експертизи і науково обґрунтованих знань і 2) з розривом між існуючою економічною стратегією і з певним виробничим профілем та перерозподілом державних коштів на цільову підтримку нових локальних виробництв через політичну "жорсткість" у виборі критеріїв та об'єктів державної підтримки [31].

Нижче стисло опишемо третій змістовний крок у викладі основного матеріалу статті – це варіанти регіональної економічної політики для нової економічної стратегії регіону та його траєкторії промислового розвитку.

Так, на основі вищеписаних концептуальних рамок можна запропонувати декілька варіантів регіональної економічної політики для подальшої місцевого економічного і промислового розвитку (табл. 4). Зокрема, ці варіанти політики подаються з системної точки зору, звертаючись до суб'єктів регіональної економічної політики і виходячи з їх "горизонтальної" (мережевої) взаємодії та особливостей інституційної та організаційної підтримки (чи спротиву). При цьому не беруться до уваги такі передумови, як сприяння підприємницькій культурі і "добре врядування" [10].

Нижче стисло опишемо четвертий змістовний крок у викладі основного матеріалу статті – особливості формування політики на місцевому і регіональному рівнях рівні для різних типів регіонів. Так, відповідно до вищесказаного, можна виокремити особливості для таких типів регіонів:

- 1) для регіонів з низькою диференціацією економічної системи та низькою диверсифікацією свого виробництва;
- 2) для регіонів з низькою диференціацією економічної системи та високою диверсифікацією промисловості;
- 3) для спеціалізованих регіонів з високою диференціацією економічної системи;
- 4) для диверсифікованих регіонів з високою диференціацією економіки.

Для першого випадку – "Політика на місцевому і регіональному рівнях для регіонів з низькою диференціацією системи та низькою диверсифікацією промисловості" важливо відзначити такі ключові тези:

а) прийнятною ціллю регіональної економічної політики для таких регіонів є завоювання міцної позиції в одній ключовій ніші та диференціація своєї економічної системи. Це передбачає якісні зміни регіональної промисловості, засновані на модернізації та імпорті шляхів, що є більш здійсненним, ніж процеси диверсифікації або створення абсолютно нових шляхів;

б) довгостроковою ціллю його структурної перебудови було б перетворення регіону на регіон з високим ступенем складності в кожній його спеціалізації. Для досягнення цієї мети першорядним є зміцнення навичок та компетенції місцевих залучених суб'єктів (акторів) відносно певної ніші, оскільки лише обізнані та винахідливі підприємці та компанії зможуть встановити та отримати вигоду від міжрегіонального і міжнародного співробітництва. Це поєднання потужних внутрішніх можливостей із міжрегіональними і міжнародними зв'язками є ключовим для таких регіонів;

Варіанти регіональної економічної політики
для подальшої місцевого економічного і промислового розвитку

Основні риси політики	Низька диференціація системи		Висока диференціація системи	
	У разі низької промислової диверсифікації	У разі високої промислової диверсифікації	У разі низької промислової диверсифікації	У разі високої промислової диверсифікації
Загальні цілі	Набуття і утримання сильної позиції в ніші	Набуття і утримання сильної позиції в ніші	Рух у напрямку більш динамічних траєкторій промислового зростання	Рух у напрямку більш динамічних траєкторій промислового зростання та рух за новими виробними стратегіями
Задучені суб'єкти	Посилення навичок та інституційних спроможностей залучених місцевих суб'єктів відносно обраної ніші	Посилення навичок та інституційних спроможностей залучених місцевих суб'єктів (а) у цілому та (б) відносно пріоритетних галузей	Посилення навичок та інституційних спроможностей у суміжних сферах	Підтримка залучених суб'єктів у формуванні таких їхніх компетенцій, які відповідають динамічній виробничій стратегії.
			Залучення нових гравців	Комерціалізація знань і розробок
Виробнича співпраця	Посилення співпраці межах глобальних виробничих ланцюжків	Посилення співпраці між глобальними виробничими ланцюжками	Міжнародна співпраця у суміжних галузях	Розвиток внутрішньорегіональних зв'язків між галузями і секторами
	Посилення позарегіональних мереж з університетами та іншими поставальниками знань	Посилення міжнародної інтеграції університетів та наукових центрів	Просування себе та своїх партнерів по глобальних продуктових ланцюжках до джерел непов'язаних знань у дослідницькій та промисловій сферах	
Інституційне та організаційне забезпечення	Збільшення можливостей регіональних політиків та підвищення їхнього впливу на національному рівні	Посилення багаторівневого врядування	Заохочення регіонального бачення щодо економічної диверсифікації та нової стратегії зростання	Основні ресурси – для економічного зростання та місцевого бізнесу (акцент на "вузьких місцях" та тіснішій співпраці)
	Сприяння "глобальному розуму"	Адаптація політичних сценаріїв під цілі просування пріоритетних галузей свого регіону	Переорієнтація регіональної кластерної, промислової політики з підтримки існуючої траєкторії – на розробку нової економічної стратегії з виробничим акцентом (у т.ч. перерозподіл державних ресурсів)	Усунення бар'єрів для взаємодії та мобільності між секторами
	Сприяння доступу до зовнішніх ресурсів, кадрів та інститутів підтримки, особливо – всередині країни	Залучення та оновлення додаткової підтримки з боку недержавних і державних суб'єктів	Посилити освіту та навчання у додаткових сферах	Створення або просування платформ, що пов'язують галузі та сектори (через інформацію, спільні проекти, знання тощо)
	Підвищення привабливості для приватних інвестицій	Підвищення привабливості для приватних інвестицій	Сприяння доступу до зовнішніх ресурсів, кадрів та інститутів підтримки, особливо – всередині країни	Перенесення державної підтримки та ресурсів з секторів шляхів із низьким потенціалом до росту на нові, динамічні галузі

*Джерело: адаптовано авторами на основі [21; 14; 13].

в) щодо співробітництва з колегами, то місцева стратегія та економічна політика регіону можуть підтримувати позиціонування місцевих суб'єктів у міжнародних виробничих ланцюжках чи у співробітництві з університетами. Таке співробітництво забезпечить доступ до технологій та відкриє можливості для роботи за кордоном у міжнародних виробничих ланцюжках. Відповідно до цього, інституційна та організаційна підтримка повинна зосереджуватися на створенні можливостей для місцевих суб'єктів;

г) щодо культури, освіти та навчання, то слід враховувати регіональні особливості. Було б кориснішим інвестувати в навчання та освіту (навчання впродовж життя), а не на навчання та освіту для найбільш мобільних груп населення (напр., молодь), які можуть переїхати до великих міст чи взагалі емігрувати за кордон. Культурним аспектом, що заслуговує тут на увагу, є відкритість місцевих учасників до міжнародного співробітництва [15; 37].

Перспективні способи усунення цих слабкостей полягають у стимулюванні "глобальної свідомості" серед місцевих залучених осіб (акторів), тобто відкритості до глобальних подій, а також у полегшенні доступу до ресурсів та структур підтримки у великих містах. Однак приплив нових ресурсів (технологій, капіталів, якісної робочої сили) часто ускладнений відносно низькою привабливістю регіону для зовнішніх суб'єктів (наприклад, висококваліфікованої робочої сили, фірм). І це виправдовує таку регіональну і місцеву політику, що спрямована на регіональну привабливість (наприклад, якісні публічні послуги, умови ведення бізнесу, регіональна ідентичність) задля збереження та залучення підприємців та кваліфікованої робочої сили.

Для другого випадку – "Політика на місцевому і регіональному рівнях для регіонів з низькою диференціацією економічної системи та високою диверсифікацією промисловості" можна віднести такі характерні положення:

а) прийнятною ціллю регіональної економічної політики для таких регіонів є завоювання міцних позицій щодо кількох ніш та посилення загальної диференціації економічної системи. Окрім заходів щодо посилення можливостей суб'єктів щодо конкретної господарської діяльності, для підвищення диференціації економічної системи будуть необхідними можливості більш загального рівня, наприклад, університети, якісне місцеве і регіональне урядування, активне громадянське суспільство;

б) приплив зовнішніх знань має велике значення для регіонів з низькою диференціацією економічної системи. Оскільки висока промислова диверсифікація зазвичай передбачає і порівняно великий промисловий сектор і велику ємність внутрішнього ринку, що в подальшому часто передбачає також наявність університетів та інших відповідних суб'єктів в інноваційних системах (але з відносно низькими можливостями), то перспективною стратегією була б мобілізація та зміцнення місцевих вузів та агенцій регіонального розвитку і бізнесу. Такі організації часто мають власні міжнародні зв'язки і самі поширюють передові знання [24];

в) на інституційному рівні важливим є посилення якості публічного урядування, учасниками якого було б різні групи зацікавлених суб'єктів, і це б дозволило використати перевагу внутрішню різноманітність як конкурентну перевагу території чи регіону. Це буде цікавим і перспективним з точки зору пошуку нових сфер конкурентоспроможності та мобілізації спільних зусиль [19]. Це також сприятиме вирішенню інституційної проблеми політично упередженого розподілу ресурсів і преференцій [31], оскільки такі процеси урядування

допоможуть повніше і більш об'єктивно реагувати на різні реальні потреби та виклики;

г) диференціація системи буде посилена залученням та вдосконаленням загальних допоміжних функцій інноваційних систем (наприклад, освіта, дослідження, трансфер технологій, бізнес-інкубація, фінанси тощо).

Нарешті, регіональна привабливість є ключовим фактором для приваблення нових працездатних мешканців і нових компаній [16]. Оскільки цей конкретний тип регіону часто має у своєму складі велике і розвинуте місто (або, як пишуть у західній літературі – “регіональну столицю”), то він часто спирається на такі активи, як регіональні фінансово емкі ринки збуту, порівняно добре освічена, але дешева робоча сила, порівняно невисокі витрати на життя тощо.

Для третього випадку – “Політика на місцевому і регіональному рівнях для спеціалізованих регіонів з високою диференціацією економічної системи” зазначимо такі ключові тези:

а) прийнятною ціллю регіональної економічної політики для таких регіонів є перехід до більш динамічних стратегій промислового зростання шляхом використання пов'язаних та непов'язаних між собою процесів диверсифікації. Деякі регіони можуть навіть спробувати розвивати свій потенціал за кількома різними спеціалізаціями, ставши, таким чином, більш диверсифікованими регіонами. Остання ознака вже буде місцевим політичним вибором за умови, що регіон є достатньо великим (або ж можна обґрунтовано очікувати його зростання), щоб забезпечити критичну масу в декількох спеціалізаціях;

б) відносно однорідна база знань у таких спеціалізованих регіонах є головним бар'єром для диверсифікації. Отже, політичні заходи, що пов'язані з місцевими залученими сторонами (акторами), мають спрямовуватися на розвиток нових компетенцій у взаємодоповнюючих сферах серед таких місцевих акторів або на залучення нових учасників з-за меж регіону;

в) у частині мережевого співробітництва між регіонами, то головною перешкодою для нових стратегій економічного і промислового розвитку буде не стільки слабка інтеграція у міжнародні виробничі ланцюжки, скільки зв'язок з суміжними або непов'язаними галузями. Це значить, що політика має зосереджуватися на просуванні міжнародних і міжрегіональних контактів із джерелами суміжних та непов'язаних знань і стосовно галузі, і стосовно наукових розробок;

г) спеціалізовані регіони можуть мати певні конкурентні переваги і у додаткових секторах і галузях. По мірі нарощування диверсифікації галузевого “профілю” регіону трішки зростатимуть (а) і його нова спеціалізація по галузях, і (б) можливість наукової співпраці та виробничого обміну інформацією. Крім того, місцевим і обласним органам влади слід приділяти більше уваги мережам співробітництва із діючими в них місцевими компаніями, тому ще такі діючі компанії мають певні свої інтереси, які можуть не співпадати з поглядами місцевих депутатів місцевих рад, обласними чи місцевими стратегіями розвитку щодо промислового розвитку, промислового “профілю” території і власних інвестицій у ці сфери. Відтак, важливим є відкритий діалог як на місцевому і регіональному, так і на міжрегіональному рівнях;

д) у частині організаційних інституцій підтримки місцевого розвитку, то спеціалізовані регіони з високою системною диференціацією, скоріше за все, зможуть отримати вигоди від вірної постановки візії і реалізації місцевої стратегії, оскільки зазвичай такі процеси узгоджують інтереси впливових та потуж-

них гравців в існуючій спеціалізації з потенційними новачками та мобілізують колективні зусилля для певної мети, напр., щодо промислової диверсифікації.

Періодично треба переглядати економічну стратегію регіону і, відповідно, пануюче в регіоні ставлення до промисловості в регіоні, особливо – у частині поживавлення економіки сільських територій за рахунок локалізації на них виробництва. Загальноприйнятим у Європі політичним підходом є підтримка існуючих смарт-спеціалізацій, зокрема – за допомоги кластерів [2]. Однак така політика може бути і непродуктивною, бажаний результат переходить від зростання існуючої спеціалізації до промислової диверсифікації. Тоді акцент і кластерної, і промислової, і взагалі регіональної економічної політики має перейти від посилення існуючих секторів до просування ключових переваг місцевих компаній, широкого співробітництва, а також інновацій та підприємництва у нових сферах. Це охоплює (а) мобілізацію різних ресурсів, що можуть надаватися різними суб'єктами, для нових видів діяльності та (б) зміну освітніх та навчальних програм для посилення потрібних компетенцій у нових сферах. Навіть незважаючи на те, що диференціація регіональної чи місцевої економіки буде вищою за умови її спеціалізації, проте окремі корисні можливості від процесу індустріалізації і розвитку підприємництва не так-то просто і сформувані, як, наприклад, закласти і підтримувати численні сучасні вміння місцевого персоналу і стабільно високу експертизу знань (напр., в університетах, наукових інститутах, сучасних компаніях), високу якість ділових послуг, венчурне фінансування, якісний бізнес-консалтинг) [1]. Це вказує на те, що внутрішній баланс політичних інтересів у регіоні (т.зв. “real politics”) і сама регіональна економічна політика мають забезпечувати доступ до тих можливостей, які зазвичай доступні у містах-мільйонниках і розвинених агломераціях.

Нарешті, щодо четвертого вказаного вище випадку – “Політика на місцевому і регіональному рівнях для диверсифікованих регіонів з високою диференціацією економічної системи” зазначимо такі ключові тези:

а) прийнятною ціллю регіональної економічної політики для диверсифікованих та високо диференційованих було б або (1) перехід до більш динамічних шляхів промислового зростання, або навіть (2) створення абсолютно нових галузей в регіоні з локалізацією виробництва. Як вказують західні вчені [21, с. 1654], за своєю галузевою структурою економіки диверсифіковані регіони відрізняються від спеціалізованих, оскільки диверсифікація часто призводить до переміщення ресурсів між галузями, які вже присутні в регіоні;

б) головна особливість диверсифікованих регіонів з високою диференціацією своєї економіки полягає у тому, що вони вже досягли критичної маси за кількома спеціалізаціями. Ці спеціалізації можуть бути на різних стадіях розвитку: деякі можуть виникати або зростати, а інші – навіть занепадати. Однак навіть місцевих приватних і бюджетних інвестицій може не вистачати на нові виробничі проекти через інституційну інерцію, брак внутрішньо-регіонального політичного консенсусу щодо пріоритетів, брак кадрів. Таким чином, належним обґрунтуванням таких цілей регіональної економічної політики і стратегії промислового розвитку буде вже підтримка тих місцевих компаній, які не мають потужних конкурентних позицій, але забезпечують хоч якісь робочі місця і сплачують податки;

в) диверсифіковані регіони з високою диференціацією своєї економіки зазвичай мають власні великі університети та визнані наукові центри. Ця обставина дає шанс на появу нових виробничих осередків і навіть зародження нового виробничого “профілю” регіону або громади, однак шлях цей не є швидким.

Тому дуже важливою ціллю для регіональної економічної політики і економічної стратегії територій буде посилення спроможності місцевих компаній і вчених комерціалізувати нові сучасні знання і технології. Що стосується останнього, то, наприклад, розвиток біотехнологічної галузі у м. Відні буде гарним прикладом [35]. Сьогодні місто Відень має сильні позиції у галузі новітньої медицини, вищій освіті та університетській лікарні світового рівня, однак раніше Відню не вистачало саме місцевих компаній, що були б здатні запроваджувати інновації на основі цих компетенцій. Тому міжнародні компанії, які у 2000-х рр. відкривали свої філії та R&D-відділи у м. Відні, були вкрай необхідними для закріплення спеціалізації міста у біотехнологіях, і такі компанії, звісно, з'явилися і набули підтримку від місцевої влади;

г) у частині співробітництва, то у місцевих підприємців буде мотив підтримувати міжрегіональні зв'язки лише в межах своєї спеціалізації, використовуючи інтеграцію у світові виробничі та дослідницькі мережі. Потужні університети, як правило, вже давно включені у міжнародну співпрацю і знаходяться поза політики. Відтак, головним бар'єром, який слід усунути засобами політики, буде не стільки міжнародна “виключеність” регіону чи м'яве міжрегіональне чи міжнародне співробітництво, скільки те, що таке співробітництво розвивається як відповідь на залежності у високотехнологічній промисловості чи наукових секторах. І ця обставина дає політичний сигнал для щільнішого співробітництва між промисловістю і наукою, тобто збільшує шанси на нове поєднання знань та інвестицій із суміжних та непов'язаних між собою галузей, сприяючи тим самим радикальним новаціям. Як наслідок, зростатимуть і диверсифікація місцевої промисловості, і ймовірність появи нової траєкторії місцевого промислового розвитку [19] з багатьма учасниками;

д) у частині організаційних інституцій підтримки місцевого розвитку, то диверсифіковані регіони з високою диференціацією своєї економіки зазвичай наділені багатьма елементами регіональної інноваційної системи та розвинутого підприємництва. Прийнятною метою регіональної економічної політики буде залучення усіх основних видів ресурсів у процеси інтенсивного розвитку підприємництва і закріплення інновацій саме на місцевому рівні. Це буде означати усунення можливих інституційних “вузьких місць” в елементах підтримки інновацій і бізнесу. Важливим наслідком для політики буде переорієнтація державної фінансової підтримки з традиційних ніш і проектів, що мають відверто невисокі очікувані економічні наслідки, на нові [31], сучасні і динамічні траєкторії і виробничі проекти, але такий сценарій буде непростим для реалізації через інерцію існуючих інститутів, “інституційний дизайн” [6, с. 60–61] та “лінії напруги” відразу по декількох функціях, таких як: ініціювання, упорядкування і координація, інтеграція і комунікація у процесі модернізації [12].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Нова регіональна економічна політика з посиленням вектором на індустріалізацію сільських територій сприятиме структурним змінам у регіонах України у бік економічної діяльності з вищою вартістю, яка гарантуватиме їй вищу конкурентоспроможність та нові робочі місця. Такі позитивні структурні зрушення також лежать в основі стратегій розумної спеціалізації як регіону, так і економічних стратегій об'єднаних територіальних громад, які разом спрямовані на посилення економічного зростання шляхом диверсифікації економіки та розвитку нових шляхів. Спираючись на оновлені системні підходи до стимулювання місцевого економічного розвитку та інновацій,

робота пропонує удосконалення концептуальної та науково-аналітичної основи для розробки регіональної і місцевої політики економічної диверсифікації з акцентом на посилення індустріалізації поза великих міст і на сільських територіях. Ця логіка передбачає, що аналіз політики повинен охоплювати (а) оцінку регіональних передумов, що враховуються ступенем диференціації місцевої економіки та диверсифікацією промисловості, (б) оцінку регіональних можливостей та бар'єрів для розвитку нової траєкторії промислового розвитку і врахування цього в місцевій економічній стратегії, і (в) оцінку існуючої інноваційної та підприємницької політики. Ці оцінки дають основу для розробки політики та відповідних рекомендацій, які ґрунтуються на конкретиці контексту регіону і сільської території.

Зважаємо, що при розробці нової траєкторії промислового розвитку на місцевому чи регіональному рівні в Україні зараз і надалі слід особливо зважати на такі елементи місцевої політики, як “учасники” та “інституції”, бо саме вони, на нашу думку, є системоутворюючими і системо підтримуючими на перших кроках. Такого підходу насправді бракує у поточній науковій дискусії про місцевий економічний розвиток і особливо – у питаннях відродження промисловості в громадах, оскільки “авторитетні” рекомендації західних партнерів та окремих сучасних українських експертів переключають увагу на розвиток публічних і приватних послуг без належного розвитку матеріальної основи. Таким чином, ми виступаємо за більший акцент на системних ініціативах і на створенні нової матеріальної бази для робочих місць і оподаткування. Така регіональна і місцева економічна політика, що складається з поєднання додаткових інструментів, заснованих на учасниках і системних інструментах, повніше забезпечить життєво важливий поштовх до нової якості в економічному розвитку повільно занепадаючих громад.

Список використаних джерел

1. Дунаєв І. В. Застосування компетентнісного підходу до забезпечення сталих модернізаційних перетворень у регіональній економічній політиці. *Державне будівництво* : Електрон. фахове вид. 2017. № 2. URL: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2017-2/doc/2/01.pdf (дата звернення: 03.10.2020).
2. Дунаєв І. В. Кластери та перші стратегії смарт-спеціалізації для українських регіонів: проектування трансформаційних змін. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 1 (40). С. 57–64. URL: [http://www.drdu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_01\(40\)/9.pdf](http://www.drdu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_01(40)/9.pdf) (дата звернення: 01.10.2020).
3. Дунаєв І. В. Публічна регіональна економічна політика в Україні: формування механізмів модернізації : монографія. Харків : Видво ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2017. 296 с.
4. Дунаєв І. В. Теоретичні моделі розвитку сільських територій в ЄС. *Державна політика розвитку сільських територій в Україні в умовах децентралізації: механізми формування та реалізації* : монографія / М. А. Латинін, Є. М. Борщук, І. В. Дунаєв та ін. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2020. С. 108–137.
5. Дунаєв І. В., Мельниченко О. А. Сучасні концептуальні погляди на розвиток сільських периферійних територій у галузі просторового планування. *Державне будівництво* : Електрон. фахове вид. 2019. № 2. URL: <http://db.journal.kharkiv.ua/index.php/db/article/view/54/48> (дата звернення: 03.10.2020).
6. Купряшин Г. Л. Кризисы государственного управления: неоинституциональный подход. *Государственное управление. Электронный вестник*. 2015. № 51 (август). С. 56–84.
7. Местное экономическое развитие. Ч. 12. *Хабитат III. Исследовательские доклады*. Нью-Йорк : ООН Хабитат, 2015. 10 с. URL: https://uploads.habitat3.org/hb3/12-Habitat-III-Issue-Paper-12_Local-Economic-Development-version-2_rus-AI_fin.pdf (дата звернення: 01.10.2020).
8. Минакир П. А. Пространственное экономическое развитие: теории и политика. *Экономические теории в пространстве и времени* / под ред. В. С. Автономова и А. Я. Рубинштейна. Санкт-Петербург : Алетейя, 2020. С. 287–324. URL: http://www.econorus.org/pdf//Rubinstein_book_Aleteya_2020.pdf (дата звернення: 05.10.2020).

9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820 (дата звернення: 05.10.2020).
10. 12 Principles of Good Governance / Council of Europe. URL: www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles (дата звернення: 04.10.2020).
11. Boschma R. Proximity and innovation: A critical assessment. *Regional Studies*. № 39. С. 61–74. doi: 10.1080/0034340052000320887 (дата звернення: 05.10.2020).
12. Dunayev I. Moving Regional Economic Policy Modernization Ahead: Systems Basis for Organizational and Deblocking Mechanisms in Present-day Ukraine. *Regional Science Inquiry*. 2017. Vol. IX. n. 1. P. 21–39. URL: [www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_\(1\).pdf](http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_(1).pdf) (дата звернення: 08.10.2020).
13. Dunayev I. Renewing an economic policy for a rising Ukrainian region: smoothing discrete shifts and mastering new competencies. I. Dunayev, M. Latynin, Y. Uluanchenko, A. Kosenko. *Regional science inquiry*. 2019. Vol. X (2). P. 133–150. URL: http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/December_2019/11.pdf (дата звернення: 08.10.2020).
14. Dunayev I., Kud A. Developing digital skills and competencies of Ukrainian specialists as a vital need in the global digital transformation era. *Pressing Problems of Public Administration*. 2020. № 1 (57). P. 8–17. doi: <https://doi.org/10.34213/ap.20.01.01>. URL: <http://apdu.journal.kharkiv.ua/index.php/apdu/article/view/122/125> (дата звернення: 09.10.2020).
15. Fitjar R. D., Rodríguez-Pose A. When local interaction does not suffice: Sources of firm innovation in urban Norway. *Environment and Planning A*. 2011. № 43. P. 1248–1267. doi:10.1068/a43516.
16. Florida R. Cities and the creative class. *City and Community*. 2003. № 2. P. 3–19. doi:10.1111/1540-6040.00034.
17. Frenken K., Van Oort F., Verburg T. Related variety, unrelated variety and regional economic growth. *Regional Studies*. 2007. № 41. P. 685–697. doi: 10.1080/00343400601120296.
18. Grabher G. The weakness of strong ties; the lock-in of regional development in the Ruhr area. *The embedded firm: On the socioeconomics of industrial networks*. London: Routledge, 1993. P. 255–277.
19. Grillitsch M. Institutions, smart specialisation dynamics and policy. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 2016. № 34. С. 22–37. doi: 10.1177/0263774X15614694.
20. Grillitsch M., Asheim B. Cluster policy: Renewal through the integration of institutional variety. *Broadening our knowledge on cluster evolution*. D. Fornahl, R. Hassink, M.-P. Menzel (Eds.). Abingdon: Routledge, 2016. P. 76–94.
21. Grillitsch M., Asheim B. Place-based innovation policy for industrial diversification in regions. *European Planning Studies*. 2018. Vol. 26 (8). P. 1638–1662. doi: 10.1080/09654313.2018.1484892.
22. Grillitsch M., Trippl M. Innovation policies and new regional growth paths: A place-based system failure framework. *Papers in Innovation Studies*. 2016. № 2016/26. URL: http://wp.circle.lu.se/upload/CIRCLE/workingpapers/201626_grillitsch_et_al.pdf (дата звернення: 08.10.2020).
23. Guide to research and innovation strategies for smart specializations (RIS3) / European Commission. Brussels: Joint Research Center, European Commission, 2012. 126 p.
24. Herstad S. J., Ebersberger B. On the link between urban location and the involvement of knowledge-intensive business services firms in collaboration networks. *Regional Studies*. 2015. № 49. P. 1160–1175. doi: 10.1080/00343404.2013.816413.
25. Isaksen A., Jakobsen S.-E. New path development between innovation systems and individual actors. *European Planning Studies*. 2017. Vol. 25 (3), P. 355–370. doi:10.1080/09654313.2016.1268570.
26. Isaksen A., Tödting F., Trippl M. Innovation policies for regional structural change: Combining actor-based and system-based strategies. *New Avenues for Regional Innovation Systems – Theoretical Advances, Empirical Cases and Policy Lessons*. Vienna, 2016. P. 221–238. URL: https://www.researchgate.net/publication/323485204_Innovation_Policies_for_Regional_Structural_Change_Combining_Actor-Based_and_System-Based_Strategies/link/5ab8e78045851515f59f98ab/download. doi: 10.1007/978-3-319-71661-9_11 (дата звернення: 08.10.2020).
27. Isaksen A., Trippl M. Path development in different regional innovation systems. *Innovation drivers and regional innovation strategies*. M. Parrilli, R. Fitjar, & A. Rodríguez-Pose (Eds.). New York : Routledge, 2016. P. 66–84
28. Lam A. Tacit knowledge, organizational learning and societal institutions: An integrated framework. *Organization Studies*. 2000. № 21. P. 487–513.

29. Leicka B., Langc T. Re-thinking non-core regions: planning strategies and practices beyond growth. *European planning studies*. 2018. Vol. 26 (2). P. 213–228. doi: 10.1080/09654313.2017.1363398. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09654313.2017.1363398?needAccess=true>
30. Morgan K. The regional state in the era of smart specialization. *Economiaz*. 2013. Vol. 83. C. 102–125
31. Morgan K. Nurturing novelty: Regional innovation policy in the age of smart specialisation. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 2016. № 35. P. 569–583.
32. Rypestøl J. O. Regional industrial path development: The role of new entrepreneurial firms. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 2017. 6:3. doi: 10.1186/s13731-017-0064-1.
33. Sotarauta M., Heinonen, T. The triple helix model and the competence set: Human spare parts industry under scrutiny. *Triple Helix*. 2016. № 3. P. 1–20. doi: 10.1186/s40604-016-0038-5.
34. Trippl M., Grillitsch M. & Isaksen A. Exogenous sources of regional industrial change. *Progress in Human Geography*. 2017. Vol. 42 (5). P. 685–705. doi: 0.1177/0309132517700982.
35. Trippl M., Tödting F. Developing biotechnology clusters in non-high technology regions the case of Austria. *Industry and Innovation*. 2007. № 14. P. 47–67. doi: 10.1080/13662710601130590.
36. Van de Ven A. H., Polley D. E., Garud R., Venkataraman S. The innovation journey. Oxford : Oxford University Press. 2008. 440 p.
37. Westlund H., Kobayashi K. Social capital and sustainable urban-rural relationships in the global knowledge society / H. Westlund, & K. Kobayashi (Eds.). Social capital and rural development in the knowledge society. Cheltenham: Edward Elgar, 2013. P. 1–17.

Dunayev I. V.,

*Doctor in Public Administration, Full Professor, Professor of Economic Policy and Management Department, KRI NAPA, head of NGO “Scientific centre of Economic and Legal Solutions in the Area of Application of Distributed Ledger Technologies”, Kharkiv
ORCID 0000-0002-0790-0496;*

Chernyavskiy K. O.,

Postgraduated Student of Economic Policy and Management Department, KRI NAPA, Kharkiv

CLARIFICATION OF THE CONCEPTUAL BASIS FOR INDUSTRIAL DIVERSIFICATION STRATEGY: CONSIDERING A REGIONAL CONTEXT FOR RURAL AREAS NEEDS

This paper proposes clarification of the conceptual bases of the industrial diversification strategy for regions and territorial communities to meet corresponding renewing of economic their structure and to take into account the needs of Ukrainian rural areas. Such approach allows combining development of spatial theories and economic-governance approaches (such popular smart-specialization) for further drafting proposals to the responsible regional and local authorities. The material is presented according to the following logic: first, the conceptual and general theoretical “framework”, then – description of analytical approach to local opportunities and barriers to the formation of a new trajectory of industrial development, then – basic options of regional economic policy for a new regional economic strategy and its corresponding new trajectory of industrial path; the last part - features of policy formation at the local and regional levels for different types of regions. These assessments provide a basis for policy development and relevant recommendations based on the specific context of the region and the countryside.

Keywords: industrial diversification; industrial potential; trajectory of industrial development; industrial path; regional economic policy; differentiation of economy; local economic development.

References

1. Dunayev, I.V. (2017). Application of the competence approach to ensuring sustainable modernization transformations in regional economic policy. *State Formation: Electronic collection*, 2. URL: www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2017-2/doc/2/01.pdf [in Ukrainian].
2. Dunayev, I.V. (2019). Clusters and the first smart specialization strategies for Ukrainian regions: designing transformational changes. *Public administration and local self-government*, 1 (40), p. 57–64. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_01\(40\)/9.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2019/2019_01(40)/9.pdf) [in Ukrainian].
3. Dunayev, I.V. (2017). Public regional economic policy in Ukraine: formation of mechanisms of modernization. Kharkiv: Magister [in Ukrainian].

4. Dunayev, I.V. (2020). Theoretical models of rural development in the EU. *State policy of rural development in Ukraine in terms of decentralization: mechanisms of formation and implementation*. In: M.A. Latinin, E.M. Borshchuk, I.V. Dunaev et al. Kharkiv: Magister, 108–137 [in Ukrainian].
5. Dunayev, I.V., Melnichenko, O.A. (2019). Modern conceptual views on the development of rural peripheral areas in the field of spatial planning. *State Formation : Electronic collection*, 2. URL: <http://db.journal.kharkiv.ua/index.php/db/article/view/54/48>. doi: <https://doi.org/10.34213/db.19.02.05> [in Ukrainian].
6. Kupryashin, G.L. (2015). Crises of public administration: a neo-institutional campaign. *Public administration. Electronic newsletter*, 51 (August), 56–84 [in Russian].
7. Local economic development: Part 12. (2015). *Habitat III Research reports*. New York: UN Habitat. URL: https://uploads.habitat3.org/hb3/12-Habitat-III-Issue-Paper-12_Local-Economic-Development-version-2_rus-AI_fin.pdf [in Russian].
8. Minakir, P.A. (2020). Spatial economic development: theories and policy. *Economic theories in space and time*. V.S. Autonomous, A.Ya. Rubinstein (Eds.). Sankt-Petersburg: Aleteyya, 287–324. URL: http://www.econorus.org/pdf//Rubinstein_book_Aleteya_2020.pdf [in Russian].
9. On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; August, 5, 2020, 695. (2020). URL: www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820 [in Ukrainian].
10. 12 Principles of Good Governance. Council of Europe. URL: www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles.
11. Boschma, R. Proximity and innovation: A critical assessment. *Regional Studies*. № 39. C. 61–74. doi: 10.1080/0034340052000320887.
12. Dunayev, I. (2017). Moving Regional Economic Policy Modernization Ahead: Systems Basis for Organizational and Deblocking Mechanisms in Present-day Ukraine. *Regional Science Inquiry*, Vol. IX, 1, 21–39. URL: [www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_\(1\).pdf](http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/June_2017/RSI_June_2017_IX_(1).pdf).
13. Dunayev, I. (2019). Renewing an economic policy for a rising Ukrainian region: smoothing discrete shifts and mastering new competencies. I. Dunayev, M. Latynin, Y. Uluanchenko, A. Kosenko. *Regional science inquiry*, Vol. X (2), 133–150. URL: http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/December_2019/11.pdf.
14. Dunayev, I., Kud, A. (2020). Developing digital skills and competencies of Ukrainian specialists as a vital need in the global digital transformation era. *Pressing Problems of Public Administration*, 1 (57), 8–17. DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.20.01.01>. URL: <http://apdu.journal.kharkiv.ua/index.php/apdu/article/view/122/125>.
15. Fitjar, R.D., Rodríguez-Pose, A. (2011). When local interaction does not suffice: Sources of firm innovation in urban Norway. *Environment and Planning A*, 43, 1248–1267. doi: 10.1068/a43516.
16. Florida, R. (2003). Cities and the creative class. *City and Community*, 2, 3–19. doi: 10.1111/1540-6040.00034.
17. Frenken, K., Van Oort, F., Verburg, T. (2007). Related variety, unrelated variety and regional economic growth. *Regional Studies*, 41, 685–697. doi: 10.1080/00343400601120296.
18. Grabher, G. (1993). The weakness of strong ties; the lock-in of regional development in the Ruhr area. *The embedded firm: On the socioeconomics of industrial networks*. London: Routledge, 255–277.
19. Grillitsch, M. (2016). Institutions, smart specialisation dynamics and policy. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 34, 22–37. doi: 10.1177/0263774X15614694.
20. Grillitsch, M., Asheim, B. (2016). Cluster policy: Renewal through the integration of institutional variety. D. Fornahl, R. Hassink, M.-P. Menzel (Eds.), *Broadening our knowledge on cluster evolution*. Abingdon: Routledge, 76–94.
21. Grillitsch, M., Asheim, B. (2018). Place-based innovation policy for industrial diversification in regions. *European Planning Studies*, Vol 26 (8), 1638-1662. doi: 10.1080/09654313.2018.1484892.
22. Grillitsch, M., Trippl, M. (2016). Innovation policies and new regional growth paths: A place-based system failure framework. *Papers in Innovation Studies*, 2016/26. URL: http://wp.circle.lu.se/upload/CIRCLE/workingpapers/201626_grillitsch_et_al.pdf.
23. Guide to research and innovation strategies for smart specializations (RIS3). European Commission. (2012). Brussels: Joint Research Center, European Commission.
24. Herstad, S.J., Ebersberger, B. (2015). On the link between urban location and the involvement of knowledge-intensive business services firms in collaboration networks. *Regional Studies*, 49, 1160–1175. doi: 10.1080/00343404.2013.816413.

25. Isaksen, A., Jakobsen, S.-E. (2017). New path development between innovation systems and individual actors. *European Planning Studies*, Vol. 25 (3), 355–370. doi: 10.1080/09654313.2016.1268570.
26. Isaksen, A., Tödttling, F., Tripl, M. (2016). Innovation policies for regional structural change: Combining actor-based and system-based strategies. *New Avenues for Regional Innovation Systems – Theoretical Advances, Empirical Cases and Policy Lessons*. Vienna, 221–238. URL: https://www.researchgate.net/publication/323485204_Innovation_Policies_for_Regional_Structural_Change_Combining_Actor-Based_and_System-Based_Strategies/link/5ab8e78045851515f59f98ab/download. doi: 10.1007/978-3-319-71661-9_11.
27. Isaksen, A., Tripl, M. (2016). Path development in different regional innovation systems. *Innovation drivers and regional innovation strategies*. M. Parrilli, R. Fitjar, & A. Rodríguez-Pose (Eds.). New York: Routledge, 66–84.
28. Lam, A. (2000). Tacit knowledge, organizational learning and societal institutions: An integrated framework. *Organization Studies*, 21, 487–513.
29. Leicka, B., Langc, T. (2018). Re-thinking non-core regions: planning strategies and practices beyond growth. *European planning studies*, Vol. 26 (2), 213–228. doi: org/10.1080/09654313.2017.1363398. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09654313.2017.1363398?needAccess=true>.
30. Morgan, K. (2013). The regional state in the era of smart specialization. *Economiaz*, Vol. 83, 102–125.
31. Morgan, K. (2016). Nurturing novelty: Regional innovation policy in the age of smart specialisation. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 35, 569–583.
32. Rypestøl, J.O. (2017). Regional industrial path development: The role of new entrepreneurial firms. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 6:3. doi: 10.1186/s13731-017-0064-1.
33. Sotarauta, M., Heinonen, T. (2016). The triple helix model and the competence set: Human spare parts industry under scrutiny. *Triple Helix*, 3, 1–20. doi: 10.1186/s40604-016-0038-5.
34. Tripl, M., Grillitsch, M., & Isaksen, A. (2017). Exogenous sources of regional industrial change. *Progress in Human Geography*, Vol. 42 (5), 685–705. doi: 10.1177/0309132517700982.
35. Tripl, M., Tödttling, F. (2007). Developing biotechnology clusters in non-high technology regions – the case of Austria. *Industry and Innovation*, 14, 47–67. doi: 10.1080/13662710601130590.
36. Van de Ven, A.H., Polley, D.E., Garud, R., Venkataraman, S. (2008). *The innovation journey*. Oxford: Oxford University Press.
37. Westlund, H., Kobayashi, K. (2013). Social capital and sustainable urban-rural relationships in the global knowledge society. H. Westlund, & K. Kobayashi (Eds.). *Social capital and rural development in the knowledge society*. Cheltenham: Edward Elgar, 1–17.

Надійшла до редколегії 10.10.2020 р.